

Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Riski Bağlamında Değerlendirilmesi

Eda Yaprak Akçakaya¹ Miki Suzuki Him^{2*}

¹T.C. İçişleri Bakanlığı Çanakkale İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, ²Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Adres: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kurupelit Kampüsü, 55139, Atakum, Samsun, Türkiye
E-Posta: mikihim@omu.edu.tr

Geliş Tarihi: 3 Aralık 2020; Kabul Tarihi: 11 Ocak 2021

Doi: 10.24876/senex.2021.28

Künye: Akçakaya, E.Y., & Him, M.S. (2020). Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Riski Bağlamında Değerlendirilmesi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4, 3-16.

 <https://orcid.org/0000-0001-9972-3775> (E.Y. Akçakaya)

 <https://orcid.org/0000-0002-1426-8695> (M.S. Him)

Özet

Son yıllarda yapılan birçok çalışma sosyal sermayenin afetlerin yıkıcı etkilerini hafifletmedeki önemine dair kanıtlar sunmaktadır. Bu araştırma Türkiye'nin afetselliği gerçeğinden hareketle afetlere karşı en kırılgan gruplardan biri olan yaşlıların sosyal ağları ve bu ağların afetteki sosyal sermaye potansiyellerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Veriler, Amasya merkezi ve Göynücek ilçesine bağlı köylerde yaşayan toplam 33 yaşlı katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla toplanmıştır. Bağlayıcı ve köprü kurucu sosyal sermayeleri oluşturan sosyal ağların yaşlılar için hem rutinde hem de afetler gibi olağanüstü durumlarda etkin olduğu bilinmektedir. Bu bilgiye dayanarak görüşmelerde yaşlıların; çocuklar, komşu ve akraba ilişkileri (bağlayıcı) ile STK üyeliği ve katılımını (köprü kurucu) tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Araştırmanın sonuçları, yaşlıların sosyal ağlarının afetlerde sosyal sermaye olarak mobilize edilme potansiyelinin ekonomik ve kültürel sermayeye bağlı olarak değiştiğine işaret etmektedir. Kırsal yaşayan yaşlıların önemli bir bölümünün kentteki yaşlılara göre sosyal ağlarının daha zayıf olduğu ve afetlerde resmi kurumlardan yardım bekle anlaşılmıştır. Sonuç olarak afet riski karşısında hâlihazırda kırılgan olan yaşlılardan kırsalda yaşayanlarının daha kırılgan olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler:

Yaşlılık • Sosyal Ağ • Sosyal Sermaye • Afet

The Examination of Older Adults' Social Networks in the Context of Disaster Risk

Abstract

In recent years many studies have provided numerous evidences of the significance of social capital in reducing destructive effects of disasters. This study aims to examine the social networks of old people who are one of the most vulnerable against disasters and their potentials for functioning as social capital at a time of disaster. The data were collected by in-depth interviews with 33 old people who live in the city centre and the villages of Göynücek district in Amasya. The social networks which produce bonding and bridging social capitals are known to be operative for old people and in extraordinary situations like a disaster. Hence the questions regarding to old people's relationships with children, neighbours and relatives (bonding) and their memberships and participation with NGOs (bridging) were asked in interviews. Research results suggest that the participants' social networks could be mobilised as social capital in a disaster situation though that potential seems to vary depending on their economic and cultural capitals. Indeed many participants from the villages had weaker social networks than urban participants and they expected the aid from public institutions at a time of disaster. Thus it is possible to argue that the rural older adults are particularly vulnerable among old people who are already vulnerable against the risks of disaster.

Keywords:

Old age • Social network • Social capital • Disaster

Giriş

Bu araştırmada Türkiye'nin afetselliği gerçeğinden hareketle afetlere karşı en kırılgan gruplardan biri olan yaşlıların sosyal ağlarının sosyal sermaye potansiyelleri değerlendirilmiştir. Kırılganlık; bireylerin yaşadığı yer, bilgisi, becerileri, sağlığı, geliri, toplumsal cinsiyeti ve sosyal ağları gibi birçok faktörün birleşiminin sonucudur (Pincha, 2009). Yaşlılar için de kırılganlık salt fiziksel ve zihinsel yaşlanma bağlamında oluşmaz. Toplumsal rol değişimi ve daralan sosyal ağlar gibi toplumsal açıdan da onları kırılgan kılan birçok unsur vardır. Sosyal ağlar ve bu ağlar yoluyla harekete geçebilen kaynakların, hem rutinde hem de afetlerde, kırılgan gruplar için dezavantajları azaltmada etkili olduğu söylenmektedir. Son 15 yılda sosyal gerontoloji ve sağlık araştırmaları alanında yaşlıların sosyal ağları ve sosyal sermayelerinin niceliği/niteliğini anlamak adına yoğun bir ilgi olduğu görülmektedir. Özellikle Helliwell ve Putnam'ın "The Social Context of Well-Being" (2004) başlıklı yayınından sonra birçok çalışmada, sosyal sermayenin yaşlıların sağlık ve refahlarına pozitif katkılarına dikkat çekilmiştir (Siegrist, von dem Knesebeck ve Pollack, 2004; Boneham ve Sixsmith, 2006; Gray, 2009; Forsman, Herberts, Nyqvist ve Wahlbeck, 2012; Muckenhuber, Stronegger ve Freid, 2012; Nyqvist, Cattan, Andersson, Forsman ve Gustafson, 2013).

Aşağıda tartışılacağı gibi sosyal sermaye afetlerle birlikte bozulan toplumsal düzen karşısında toplumsal kırılganlıkları azaltan ve toplumsal direnci artıran bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu çalışmada kırılgan grup olarak yaşlıların ne tür sosyal ağlara sahip olduğu ve bu ağların afet süreçlerinde kaynak olarak harekete geçme potansiyeli incelenecektir. Ancak yaşlılar homojen bir grup değildir (Arun, 2016). Onlar yalnız fiziksel ve ekonomik açıdan değil, toplumsal ilişkiler ve sosyal sermaye açısından da farklılaşmaktadır.

Bu çalışmada sosyal ağlar ve afete karşı kırılganlık bağlamında yaşlılar arasındaki kır-kent farklılıkları aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de yaklaşık 60 yıllık kentleşme sürecinin sonucunda kentlerdeki yaşlı nüfus oranı artış gösterse de demografik olarak kırdan kente dengesiz göçün sonucu kırsal bölgeler kentlerden daha çok yaşlı nüfusa sahiptir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014). Buna rağmen yaşlılığın kır-kent farklılıkları Türkiye sosyolojisinde pek çalışılmış bir konu değildir. Hem bu boşluğu doldurmak hem de afet sosyolojisine katkıda bulunmak amacıyla bu makalede aşağıdaki iki araştırma sorusuna cevap aranmaktadır: 1) Yaşlıların sosyal ağlarının niteliği kır ve kent arasında farklılıklar göstermekte midir? 2) Yaşlıların sahip olduğu sosyal ağlar afetlerde harekete geçebilen sosyal sermaye potansiyeli taşımakta mıdır?

Arka Plan

Afetlerde Yaşlılar ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, sosyal ilişki ağlarındaki bağlantılar aracılığıyla erişilebilir ve harekete geçirilebilir kaynaklardır (Lin, 1999). Her ne kadar modern yaşamda formel ilişkinin önemi artsa da günlük hayatta birçok mesele enformel ilişkilerle, yani aile, akraba ve tanıdıklarla yürütülmektedir. Field'e göre sosyal sermaye, karşılıklı yükümlülük dizisi yaratan ve toplumsal ilişkilerin önemine işaret eden bir kavramdır (Field, 2008). Sosyal sermaye kavramının işlevsel özellikleri üzerinden geliştirilen başlıca üç tipi mevcuttur – bağlayıcı (bonding), köprü kurucu (bridging) ve birleştirici (linking) sosyal sermaye (Woolcock, 1998). Bağlayıcı sosyal sermaye, arkadaşlar ve aile gibi yakınlık, yoğun duygu, güven, karşılıklılık ve grup aidiyeti içeren ilişkileri ifade eder (Field, 2008). Putnam, toplumsal kimlik ve grup aidiyeti sağlayan bağlayıcı sosyal sermayenin toplumsal entegrasyon için önemli

ancak aynı zamanda dışlayıcı olduğunun altını çizmiştir (Field, 2008; Şan ve Şimşek, 2011). Köprü kurucu sosyal sermaye, sınıf ya da etnik köken gibi ortak toplumsal konum ekseninde oluşan görece zayıf ilişkilerdir (Aldrich ve Meyer, 2014). Putnam, köprü kurucu sosyal sermayenin kucaklayıcı özelliği, özel bilgi ve kaynak sunumu potansiyelinden dolayı kullanışlı olduğunu belirtmektedir (Şan ve Şimşek, 2011). Birleştirici sosyal sermaye de saygı ve güvene dayalı, güçsüzlerle iktidar grupları arasındaki ilişkiyi ifade eder ve genellikle eşitsiz güç ilişkisinin kurumsallaştığı toplumlarda geliştiği görülmektedir (Aldrich ve Meyer, 2014).

Bireylerin yaşam kalitesi açısından farklı yaşam aşamalarında farklı sosyal sermaye tiplerine erişimi önemli olabilmektedir (Field, 2008). Örneğin, gençlik döneminde kaynak ve fırsatlara ulaşmak için köprü kurucu sosyal sermaye etkinken, yaşlılık ve çocukluk dönemlerindeki fiziksel, zihinsel ve sosyoekonomik dezavantajların telafi edilmesinde bağlayıcı sosyal sermaye önem kazanmaktadır (Ward vd.'dan aktaran Field, 2008, s.97).

Son yıllarda çok sayıda araştırma, sosyal ağlar ve bu yolla harekete geçen kaynaklar bütünü olarak sosyal sermayenin afetlerin yıkıcı etkilerini hafifletmedeki önemine dair birçok kanıt sunmaktadır. Afet, toplumsal açıdan bakıldığında sosyal düzenin bozulduğu, sosyal örgütlenmenin yenilendiği, yeni değer ve normların ortaya çıktığı bir dönemi ifade eder (Meyer, 2013). Böylesine yıkıcı, değişken ve güvensiz ortamlarda finansal ve finansal olmayan kaynaklar sosyal ağlar yoluyla harekete geçebilmektedir (Meyer, 2013; Brockie ve Miller, 2016). Finansal kaynaklar; borç verme, zararı telafi etme, meskenin afet sonrası hasarının tamir edilmesi, finansal olmayan kaynaklar ise; arama kurtarma, bakım, barınma, duygusal destek gibi yardımları içerir.

Birçok çalışmada daha dar sosyal ağlara sahip bireylerin diğerlerine göre afet sürecinde arama kurtarma, medikal yardım, barınma gibi hizmetlerden daha az faydalandığı ve hatta mortalite oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Dynes'dan ve Klinberg'den aktaran Aldrich ve Meyer, 2014, s.6). Sosyal ağlar aynı zamanda örgütsel düzeyde; acil yardım ve sosyal hizmet organizasyonlarında insanların beraber çalışabilirliğini ortak değer ve normlar etrafında kolaylaştıran olanaklar sunmaktadır (Meyer, 2013).

Afetzedelerin en sık başvurduğu sosyal sermaye tiplerinin, yakın akraba ve arkadaşlık ilişkilerini içeren bağlayıcı sosyal sermaye ve vakıf, dernek, oda gibi STK'lara katılımları içeren köprü kurucu sosyal sermaye olduğu söylenmektedir. Köprü kurucu sosyal sermayenin, uzun süreli arama kurtarma faaliyetlerinde fırsatlara ve önemli kaynaklara erişim sağladığı (Hawkings ve Maurer'dan aktaran Aldrich ve Meyer, 2014, s.7), bağlayıcı sosyal sermaye kaynağı olarak birincil akrabaların da afetler tarafından yardım alınacak ilk kaynak olarak tanımlandığı gözlenmiştir (Tse, Wei ve Wang, 2013; Meyer, 2013). Meyer'in (2013) Florida'da yaptığı araştırmada; katılımcıların %85'i en az bir aile üyesini, %39'u da sadece aile üyelerini afetlerde destek kaynağı olarak gördüklerini beyan etmişlerdir. Bağlayıcı sosyal sermaye, afet alanında direnç faktörünün merkezinde yardım sunucu ilk mekanizmalardan biri olarak değerlendirilmektedir (Meyer, 2013). Bağlayıcı sosyal sermaye, bireylere geniş bir kaynak rezervuarı sunarak; uyarıları alma, afete hazırlanma, kurtarma, barınma, ilk yardım ve beslenme gibi konularda onları avantajlı konuma getirir. Bireylerin kullanımına sunduğu bu geniş ve esnek olanaklar, resmi ve profesyonel kurumlardan yardım talep etme oranını düşürür (Tse, Wei ve Wang, 2013; Aldrich ve Meyer, 2014).

Afetler herkesin başına gelebilmektedir. Ancak herkes aynı şekilde etkilenmemektedir. Örneğin, afetlerin yaşlı ve yoksulları orantısız şekilde etkilediği bilinmektedir. Özellikle yaşlılar, afetlere hazırlık ve afetlerden kurtulma konusunda azalan fiziksel ve duyuşsal kabiliyet nedeniyle diğer yaş gruplarından daha kırılgan olabilmektedirler (Marshall ve Matthews, 2010). Yaşlıların afetlere karşı kırılganlığını gösteren örneklere baktığımızda; 1995 Hanshin depreminde yaşamlarını yitiren afetzedelerin yarısından fazlasının 60 yaş ve üstü; 2005'te New Orleans'ı vuran Katrina kasırgasında hayatını kaybedenlerin %71'inin 60 yaş ve üstü; 2011 Japonya Tohoku Depremi ve Tsunamisi kayıplarının da %77'sinin 60 yaş ve üstü grup olduğunu görülmektedir (Tanida, 1996; Brockie ve Miller, 2016; Adams vd., 2011).

Yaşlıların afetlere karşı kırılganlığı afet sonrasında da görülmektedir (Marshall ve Matthews, 2010). Hanshin depremi sonrasında kapasitesinin üstünde çalışan barınaklardaki yaşlılardan %83'ünün sosyal izolasyon nedeniyle hayatını kaybettiği tespit edilmiştir (Tanida, 1996). Afet sonrasında ruhsal esenliğin sağlanması ve iyileşme sürecinde; eş, arkadaş ve aile üyelerinin diğer yaş gruplarına oranla yaşlılar için daha fazla önemli olduğu görülmüştür (Bolin ve Klenow'dan aktaran Fernandez, Byard, Lin, Benson ve Barbera, 2002, s.70). Yaşlıların ekonomik kırılganlıkları da afet sonrası finansal yardımlara muhtaç olma riskini artırmaktadır. Bolin ve Klenow, 1979 Texas kasırgası sonrasında afet öncesindeki yaşam standartlarının altında yaşadığını ifade eden yaşlı oranı %32.2 iken, yaşlı olmayan kesimde bu oranın %12.5 olduğunu, bir yıl sonra yapılan araştırmada da ekonomik iyileşme rapor eden yaşlıların oranının %33.9 iken yaşlı olmayan afetzedelerde bu oranın %50'lere vardığını bulgulamıştır (Bolin ve Klenow'dan aktaran

Fernandez, Byard, Lin, Benson ve Barbera., 2002, s.71). Fernandez ve arkadaşları da (2002), yaşlıların yardım kaynağına erişim ve normal hayata dönüş sürecinin daha güç olduğunu Amerikan yaşlısı üzerinden örneklendirmiştir. Afetlerde mülkleri zarar gören sabit gelirli yaşlıların bile düşük faizli kredi sunan SBA'nın (Küçük İşletmeler İdaresi) afet kredilerinden faydalanma şansının diğer gruplara göre oldukça az olduğu belirtilmiştir (Fernandez vd., 2002).

Yaşlılar emeklilikle beraber sadece ekonomik kayıp yaşamazlar. Çalışma hayatından kopuş, çocukların evden ayrılması, eş yitimi ve akrabalarla azalan etkileşimle beraber sosyal izolasyona da maruz kalabilmektedirler. Yine de, tüm yaşlıların toplumsal, ekonomik ve fiziksel açıdan aynı düzey kırılganlığa sahip olduğunu söylemek de yanlıştır. Bu nedenle hangi toplumsal grubun ne tür riskler ve ihtiyaçlara sahip olduğunu tespit etme çabasında hangi tip yaşlıların afetlerde sosyal sermaye potansiyeli olan sosyal ağlara sahip olduğu ya da olmadığını incelemek önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi

Yaşlıların sosyal ağları ve bu ağları afetlerde mobilize edebilen sosyal sermaye potansiyelini kır-kent farklılıkları bağlamında anlamak için 2017 Temmuz ve 2018 Ocak arasındaki dönemde Amasya merkezde ve kırsal nüfusu yoğun olan Göynücek ilçesine bağlı sekiz farklı köyde yaşayan 65 yaş ve üstü bireylerle görüşülmüştür. Amasya, afetselliği yüksek bir coğrafyaya (Deprem Tehlike Haritası, 2018) ve Türkiye ortalamasının (%8,3) üstünde yaşlı nüfus oranına (%13,80) sahiptir (TÜİK, 2013). Amasya'da nüfusun %67'si il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Bu oran %91,3 olan Türkiye ortalama değerinin altındadır. Net göç hızı %-7,1 ile göç veren iller arasında olup bin nüfus başına 12,4 doğum ile Türkiye

değerinin (16,9) altındadır (TÜİK, 2013). Göynücek ilçe nüfusunun %75'i kırdan ikamet etmektedir. İlçe aynı zamanda %18 yaşlı nüfus oranı ile Türkiye ve Amasya ortalamasının üstünde bir rakama sahiptir (TÜİK, 2013). Bu bilgiler bize Amasya'nın afetselliği yüksek bir coğrafyaya ve önemli oranda yaşlı ve kırsal bir nüfusa sahip olduğunu dolayısıyla afetler açısından yaşlıların konumlarının araştırılması gerekliliğine işaret etmektedir.

Bu çalışma, nitel bir araştırma olup aktör merkezli bir sosyal sermaye analizi hedeflemiştir. Verilerin yorumlanmasında Lin'in ilişki yaklaşımı kullanılmıştır. Lin'in yaklaşımında aktörlerin ilişki ağlarına nasıl yatırım yaptıkları ve bu ağların nasıl bir dönüş sağladığına odaklanılmaktadır (Lin, 1999). Araştırmada 18 kırdan, 15 kentten olmak üzere 33 yaşlı katılımcı ile görüşülmüştür. Çalışma için, sosyal sermaye ve afet araştırmalarında kullanılmış sorulardan (De Souza ve Grundy, 2007; Meyer, 2013) derlenen 33 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu tasarlanmıştır. Pilot görüşmelerde isim üreteç yöntemi (name generator) kullanılarak tespit edilen bağlantılar kategorize edilerek görüşme formuna yansıtılmıştır. İsim üreteç yöntemi, katılımcıların ağlarındaki kişileri listeden işaretlemeleri yoluyla ego merkezli sosyal ağ profillerine ulaşılmasını sağlayan bir yöntemdir (Lin, 1999). Bu yöntemle elde edilen bilgilere dayanarak, bağlayıcı sosyal sermaye kaynakları olarak çocuklar, yakın/uzak akraba ve komşularla ilişkileri, köprü kurucu sosyal sermaye kaynakları için de STK ve cemaat/cemevi üyelikleri üzerinden sorular hazırlanmıştır.

Görüşmelerde, katılımcıların bağlayıcı sosyal sermayelerini değerlendirmek için çocuklarının sosyal ağdaki konumlarını tespit etmek adına, çocukları olup olmadığı, çocukların ikamet yerleri, iletişim sıklığı, bir araya gelme sıklığı, maddi destek alma ya da verme durumu

sorulmuştur. Akraba ilişkisi için; akrabalarının ikamet ettikleri yerler ve görüşme sıklıklarını nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Komşuluk ilişkisi için; ikamet ettikleri mahallede kaç yıldır oturdukları, komşularını tanıyıp tanımadıkları, kapılarını çalıp çalmadıkları, günlük hayatta bir araya gelme durumları ve gerektiğinde yardımlaşma faaliyetinde bulunup bulunmadıkları sorulmuştur. Köprü kurucu sosyal sermayelerini değerlendirmek için de vakıf, dernek, oda, cemaat/cemevi üyeliklerinin bulunup bulunmadığı, varsa etkinliklerine katılıp katılmadığı ve burada edindiği arkadaşlarla günlük hayatta görüşüp görüşmediği sorulmuştur. En sonunda katılımcıların bütün bu ilişkileri afetlerde kaynak olarak kullanıp kullanamayacakları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Sosyoekonomik Özellikleri ve Yaşam Aranjmanları

Araştırmaya 19 kadın, 14 erkek olmak üzere toplam 33 kişi katılmıştır. Katılımcıların 24'ü evli, 9'u duldur. Katılımcılardan 10 kadın ve 1 erkek okuma yazma bilmiyor; 5 kadın ve 4 erkek ilkokul mezunu; 2 kadın ve 3 erkek ortaokul mezunu; 2 kadın ve 4 erkek lise mezunu; 2 erkek de lisans mezunudur. Kadınların eğitim düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olması Türkiye'de yaşlı nüfusun eğitim düzeyinin cinsiyete göre dağılımındaki eşitsizlik ile paralellik göstermektedir (Arun, 2016; TÜİK, 2017). Tüm katılımcıların emekli maaşı, ölüm aylığı, dulluk maaşı ve evde bakım parası gibi sosyal yardım kapsamında ödenen bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Daha önce ücretli işte çalışıp kendi emekliliğine sahip olan katılımcıların büyük çoğunluğunu erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Buradan toplumsal cinsiyetin sosyal ve ekonomik

anlamda eşitsizlikleri nasıl beslediği rahatça görülebilir. Toplumsal cinsiyetin başlı başına kaynaklara erişimde eşitsizlikler yarattığı bilinmektedir. Bunlara yaşlılık ve dulluğun beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal açıdan stabil olmayan yaşam kurgusunun eklenmesi yaşlılıkta kadın olmayı daha da zorlu hale getirmektedir. Kırdaki bu eşitsizlik daha serttir. Örneğin, sosyal yardım adı altındaki gelirle geçinmek zorunda kalan yaşlı dul kadınların toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklerin yanında eşinin tabii olduğu eşitsizlikleri de (tarımla uğraşan eşin sosyal güvenlikten yoksun olması gibi) devralarak daha da dezavantajlı bir pozisyon işgal ettiği görülebilir.

Hem kır hem de kentte yaşayan katılımcılar için iki kişilik hane (eşle yaşama) ve yalnız yaşamının yaygın olduğu görülmüştür. Katılımcıların sadece 3'ü (kadın) evli çocuğu ve onun ailesi ile yaşamaktadır. Katılımcıların 7'si yalnız, 23'ü ise eşi ile yaşamaktadır. Göynücek kırsalı için bugün geniş ailenin yaygın olduğu bir kır yaşamından söz etmek zordur. Görüşmelerde yaşlıların kendilerini aile içerisinde "sığıntı" gibi hissetmeleri ve farklı kuşaklara mensup diğer aile fertlerinin de bu söylemi beslemeleri nedeniyle kendi başlarına yaşamayı "tercih" ettikleri görülmüştür. Geniş ailede ve kırdaki yaşayan 2 katılımcı için bu tercih çocuklar yönünden şartların zorlaması ile şekillenmiştir (dul olarak annesi ve babasının yanına taşınan kız çocuğu ve geçim sıkıntısı nedeniyle dul kalan annenin yanına taşınan erkek çocuğu).

Kent merkezinde sadece bir kadın katılımcı evli erkek çocuğuyla beraber yaşamaktadır. Diğer katılımcılar eşle veya yalnız yaşamaktadırlar. Burada kent katılımcılarının bir kısmının büyükşehirde yaşarken emeklilik sonrası Amasya'ya döndüklerini belirtmekte fayda vardır. Bu katılımcıların geniş aile deneyimi olmayıp, çekirdek aile değerini benimsedikleri

görülmüştür. Nihayetinde çocukların eğitim ve istihdam gibi nedenlerle başka illerde, ailelerinden uzak yaşamaları katılımcıları rahatlatan bir gelişme olarak belirlemekte ve uzakta yaşamının görüşme sıklığına yansımaları üzerinde yakınmalar görülmemektedir.

Yaşlıların Sosyal Ağlarında Kır ve Kent Farklılıkları

Araştırmaya katılan yaşlıların bağlayıcı ve köprü kurucu sosyal sermayeleri ile sosyal ağları yaşadığı yere göre incelenmiştir. Tablo 1'de kır (R) ve kentte (K) yaşayan katılımcıların demografik özellikleri ve sosyal ağlarının niteliği özetlenmiştir. Sosyal ağın gücü şu özelliklere göre değerlendirilmiştir:

1. Çocuklara maddi destek veren (+), vermeyen (-);
2. Sık görüşülen birden fazla çocuğu olan (++), en az bir çocuğu olan (+), hiç olmayan (-);
3. Sık (++) veya arada görüşülen akraba olan (+), hiç olmayan (-);
4. Komşu ve/veya arkadaş ilişkileri iyi olan (++), 'idare eder' diye ifade eden (+), hiç olmayan (-)
5. Kişinin sosyal ağı, + işareti sayısı 1-3 ise zayıf, 4 veya 5 ise orta ve 6-8 ise güçlü olarak derecelendirilmiştir.

Çocuklar

Araştırmaya katılan yaşlıların ortalama çocuk sayısı kırdaki 5, kentte ise 2'dir. Kırdaki yaşayan yaşlıların görece yüksek çocuk sayısına rağmen, az veya hiç görüşülmeyen çocuk sayısı, 12 yaşlı için toplam çocuk sayısı ile eşit ya da ona çok yakındır. Mekânsal yakınlık, toplumsal ilişkilerde sürekliliği olanaklı kılmasıyla sosyal ağ ve sosyal sermaye formasyonunda önemli bir faktördür. Kır yaşlıları için mekânsal yakınlığın sağlanamamasının temelinde, çocukların sıklıkla istihdam ve evlilik, nadiren de eğitim gibi sebeplerle şehir merkezlerine göç

etmesinin olduğu görülmüştür.

Aynı zamanda katılımcılarla aynı köyde yaşayıp görüşme sıklığı az olarak beyan edilen çocuklar da azımsanmayacak sayıdadır. Kırsal katılımcıların “herkesin kendi telaşı var”, “ele karıştılar artık”, “çoluk çocuğun derdine düştüler” gibi ifadelerle çocuklarla olan görüşme seyrekliğini rasyonelleştirmeye çalıştıkları izlenmiştir. Örneğin, 65 yaşında dul kadın katılımcı (R4), İstanbul’da yaşayan kızının arada sırada aradığını söylerken “bir şey olsa onlar gelene kadar kaldırırlar benim cenazemi” ifadesini kullanmıştır. Aynı köyde ikamet eden çocuklarıyla sıklıkla görüşmemesini de “onların da bir ailesi var, yalnız değiller ki her dakika gelip kapıyı çalabilsinler” ifadesiyle açıklamıştır. 68 yaşında erkek katılımcının (R6), “Bir tek oğlum yukarı köyde durur, evli. Faydası yok da 6 tane var toplamda. Bana bir faydası yok. Çocuklar beni sık sık aramaz ...hiç aramazlar diyebilirim. Erkeğin karısı var. Bayramdan bayrama gelirse gelir, yoksa yok” şeklinde sürdürdüğü ifadesinden çocuklarını kendi sosyal ağına dâhil edemediği anlaşılmaktadır.

Kentli katılımcıların ise genelde sık görüşülen çocuk sayısı ve toplam çocuk sayısının eşit olduğu görülmüştür. Sadece 3 katılımcı az veya hiç görüşülmeyen bir veya iki çocuk olduğunu beyan etmiştir. Kentli katılımcıların çocuklarıyla mekânsal yakınlık kurabildiği görülmektedir. Katılımcıların büyük bölümü, tüm çocukları ya da en azından biriyle aynı ilde ikamet etmektedir. Katılımcılar çocuklarıyla günlük hayatta sık sık bir araya geldiklerini ve destek alışverişinde bulduklarını belirtmektedir.

Akrabalar

Bu araştırmada kırsal yaşlıların akrabalarla görüşme sıklığının da kente oranla az olduğu tespit edilmiştir. Sık görüştüğü bir akrabası olmayan katılımcılar, kırdaki 7 kişi iken kentte

sadece 1 kişidir. Diğer kırsal ve kent katılımcılarının sık görüştüğü bir ya da iki akrabası vardır. Yaşlıların yaşça büyük akrabalarının artık hayatta olmamalarından dolayı görüşülen akrabaların çoğunlukla yaşıt akrabalarından oluştuğu, bunlar içerisinde de en sıklıkla gösterenin kardeşler olduğu görülmüştür.

Kırsal katılımcılar için akrabalarının büyük bölümünün başka kentlere ya da Amasya kent merkezine göç etmiş olması görüşme sıklığını azaltmıştır. Akrabalarla olan ilişkilerde mekânsal yakınlığın görüşme sıklığı ve niteliğini etkilediği söylenebilir. Örneğin bazı katılımcılar şehir dışında yaşayan akrabalarının ikamet ettikleri illeri sayamamıştır. Görüşmelerdeki ilgili ifadeleri sıralayacak olursak: “yıllar oldu görüşmeyeli, bilmem ki hala orada mı oturuyorlar”; “bayramdan bayrama gelirlerdi şimdi o da yok”; “eskiden buradan malzeme yollardık, işkefe, kiraz ... şimdilerde o da kalmadı”. Bu ifadelerden, kırsal ve kent arasındaki bağlantının zaman içerisinde nasıl zayıfladığı görülebilir. Köydeki akrabaların belli aralıklarla ziyaret edilmesini norm olarak kabul eden, her yıl bayram ya da yaz tatilini köylerinde geçiren, dönüşte de gıda maddelerini çuval çuval kente götürerek kentteki yaşamının masrafını hafifletmeye çalışan kırdan kente göçen insan profilinden bugün gelinen nokta oldukça farklı görünmektedir.

Kırdaki duruma karşılık, birçok kentli yaşlının aynı şehirde yaşayan akrabaları vardır. Kentin kırdan daha fazla ekonomik ve kültürel olanaklar sunması, tıpkı çocuklarla olduğu gibi, akrabalarla da aynı ilde yaşamayı mümkün kılmaktadır. Kentli yaşlılar akrabalarla olan ilişkileri sık ve olumlu olarak nitelendirmektedir. Şehir dışında yaşayan akrabalarla olan görüşmeler “bayramdan bayrama” şeklinde nitelendirilse de kentli katılımcıların kırdaki katılımcılardan farklı olarak bu durumdan yakınmadıkları ve bu ilişkiyi sık olarak tanımladıkları dikkat çekmiştir.

Komşular

Hem kırdada hem de kentte katılımcıların çoğunluğunun sık görüştüğü komşuları vardır. Kırdada 2, kentte 1 kişi komşularıyla hiç görüşmediğini beyan etmiştir. Komşuluk, akrabalık ilişkisinde olduğu gibi atfedilen hiyerarşik statülere tabii değildir. Aynı mekânda zaman içerisinde yoğunlaşan arkadaşlık ilişkileri olarak ele alınabildiğinden (Özbay, 2014) komşuluk ilişkilerinde mevcut köy veya mahallede ikamet süresi önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 65 yaşında dul kadın katılımcı (R4), köye evliliği sebebiyle gelmiş ve 50 yıldır aynı mahallede yaşamaktadır. Bu katılımcı komşusunun kapısını rahatlıkla çalabileceğini ve ekmek yapma gibi günlük işleri beraber yardımlaşarak gerçekleştirdiğinden bahsetmiştir. Hayatı boyunca aynı köyde yaşadığını belirten dul erkek katılımcı (R8) da, “Yemek yapmada zorlanıyorum. Onlar da bilir bunu. Ben geçerken seslenirler, çay var börek var diye ... Bazı yemek yapar getirirler” derken ihtiyaçlarının komşuları tarafından görmezden gelinmediğini ifade etmektedir. Heyelanda zarar gören evinden çıkarak köydeki afet evlerinden birinde ikamet eden 68 yaşında evli erkek katılımcı (R6) ise, “Anca 8 yıl oldu geleli. ... Komşuluk şimdi yok. O gitmez bu gelmez. Selamlaşmayız bile. Tanırım ama birbirimize yanaşmayız. Dara düşen hanelere yardım görümedi hiç”, demiştir. Yapılan görüşmelerde kırdaki kadın katılımcıların komşuluk ilişkilerini sürdürmede erkeklere göre daha aktif bir rol aldıkları, yardımlaşma davranışına daha fazla katkı yaptıkları erkeklerin ise komşuluk ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi pratiğinde daha pasif rol aldıkları görülmüştür. Kent merkezindeki komşuluk ilişkilerinin, kırdaki gibi günlük iş birliğinden ziyade, ara sıra yapılan ziyaretler ve sohbetler gibi faaliyetlerle kısıtlı olduğu görülmüştür. Evli erkek katılımcı (K4), “Komşularla iletişimim...

eh işte diyebilirim. Anahtarımı gözüm arkada kalmadan bırakabileceğim sadece bir komşum var”. Diğer kadın katılımcı (K6) da, “... konuşacak insan arıyorum. Ama herkesin iş gücü var, ... merhaba merhaba o kadar şimdi. Eski oturduğum yerdeki komşularım, çocuk hastanede yattığı dönem, eve kutu kutu yemek getirirlerdi”. Bu ifade de ikamet süresinin komşuluk ilişkilerinde etkili olduğunu işaret etmektedir.

STK üyeliği

Yapılan görüşmelerde hem kır hem de kentte gönüllü kuruluşa üyeliği olan katılımcıların sayısının az olduğu bulgulanmıştır. Aynı zamanda kırdada STK üyelikleri olan katılımcıların büyük bir bölümünü erkekler oluştururken kentte ise toplumsal cinsiyet anlamında önemli bir farkın oluşmadığı görülmüştür. Kırdaki STK üyeliklerinin geçmişte aktifken bugün sadece “gönül bağı” ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Sadece bir kadın katılımcı (R3), İstanbul’da yaşadığı dönemde belediye derneklerinde aktif faaliyette bulunmuştur. Erkek katılımcıların da (R9, R11, R15, R16) siyasi parti teşkilatında üyelikleri vardır. Yaşlanmaya eşlik eden fiziksel kısıtlılık sivil topluma aktif katılımı engelleyebilmektedir. 84 yaşında evli erkek katılımcı (R11), eskiden bir siyasi partinin önde gelen bir üyesi olduğunu, bugün ise parti için dağ tepe gezmeye sağlığının elvermediğini bu nedenle cumadan cumaya camiye gitmekle sınırlı kaldığını belirtmiştir.

Kentte geçmişte ya da hâlihazırda STK üyeliği olan katılımcı sayısı, 3 erkek ve 4 kadındır. Bu yaşlılar, gençliğinden bugüne kadar cemevi derneği, dini veya sosyal yardım amaçlı dernekler, siyasi partiler gibi kurumlara katılmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden gönüllü kuruluşlarda kazanılan toplumsal ilişkilerin günlük hayatta sosyal sermaye potansiyeli taşıdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri ve sosyal ağları

Katılımcı no.	Yaş	Cinsiyet	Medeni durumu	Eğitim	Çocuklara maddi destek	Çocuk sayısı	Sık görülen çocuk sayısı	Hiç/az görülen çocuk sayısı	Akraba ile görüşme	Komsuluk / dostluk	STK üyeliği	Sosyal ağlar
Göynücek Köyleri												
R1	72	Kadın	Evli	Okuryazar değil	+	6	1+	5	Arada+	İyi++	-	ORTA++++
R2	66	Kadın	Evli	Okuryazar değil	-	3	1+	2	Arada+	İyi++	-	ORTA++++
R3	65	Kadın	Evli	Lise	+	2	2++	0	Arada+	İyi++	+	GÜÇLÜ+++++
R4	65	Kadın	Dul	Okuryazar değil	-	6	0-	6	Hiç-	İyi++	-	ZAYIF++
R5	69	Kadın	Evli	Okuryazar değil	-	6	0-	6	Hiç-	İdare eder+	-	ZAYIF+
R6	68	Erkek	Evli	İlkokul	-	6	0-	6	Hiç-	Hiç-	-	ZAYIF-
R7	76	Kadın	Dul	Okuryazar değil	-	5	0-	5	Hiç-	Hiç-	-	ZAYIF-
R8	68	Erkek	Dul	Ortaokul	+	3	3++	0	Arada+	İyi++	-	GÜÇLÜ++++
R9	73	Erkek	Evli	Lise	+	7	5++	2	Arada+	İdare eder+	+	GÜÇLÜ++++
R10	66	Kadın	Evli	Okuryazar değil	-	2	1+	1	Arada+	İyi++	-	ORTA++++
R11	84	Erkek	Evli	İlkokul	+	7	1+	6	Arada+	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
R12	65	Erkek	Evli	Lise	+	4	4++	0	Sık++	İyi++	-	GÜÇLÜ++++
R13	74	Erkek	Evli	İlkokul	-	4	0-	4	Hiç-	İdare eder+	-	ZAYIF+
R14	82	Kadın	Dul	Okuryazar değil	-	4	0-	4	Hiç-	İyi++	-	ZAYIF++
R15	86	Erkek	Evli	Okuryazar değil	-	5	0-	5	Hiç-	İyi++	+	ZAYIF+++
R16	70	Erkek	Evli	İlkokul	+	5	2++	3	Sık++	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
R17	66	Kadın	Evli	Okuryazar değil	-	2	0-	2	Arada+	İyi++	-	ZAYIF+++
R18	82	Kadın	Dul	Okuryazar değil	-	5	0-	5	Arada+	İyi++	-	ZAYIF+++
Amasya Merkez												
K1	71	Erkek	Evli	Ortaokul	+	3	3++	0	Arada+	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K2	75	Kadın	Evli	Ortaokul	+	3	3++	0	Sık++	İdare eder+	-	GÜÇLÜ++++
K3	68	Erkek	Evli	Lisans	+	2	2++	0	Sık++	İdare eder+	-	GÜÇLÜ++++
K4	67	Erkek	Evli	Ortaokul	+	2	2++	0	Arada+	İdare eder+	-	ORTA++++
K5	72	Erkek	Evli	Lise	+ ^a	0	0-	0	Sık++	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K6	67	Kadın	Evli	İlkokul	+	2	2++	0	Hiç-	İyi++	-	ORTA++++
K7	67	Erkek	Evli	Lise	+	3	2++	1	Sık++	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K8	70	Erkek	Evli	Lisans	+	2	2++	0	Arada+	Hiç-	-	ORTA++++
K9	66	Kadın	Dul	Okuryazar değil	+	2	1+	1	Arada+	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K10	67	Kadın	Dul	Lise	+	3	3++	0	Arada+	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K11	74	Kadın	Evli	İlkokul	+	7	5++	2	Sık++	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K12	67	Kadın	Evli	Ortaokul	+	1	1+	0	Sık++	İyi++	+	GÜÇLÜ++++
K13	65	Kadın	Dul	İlkokul	+	2	2++	0	Sık++	İyi++	-	GÜÇLÜ++++
K14	73	Kadın	Evli	İlkokul	+	3	3++	0	Sık++	İdare eder+	-	GÜÇLÜ++++
K15	66	Kadın	Dul	İlkokul	+	2	2++	0	Sık++	İyi++	-	GÜÇLÜ++++

^a yaşça küçük akrabalara

Güçlü sosyal ağ için önemli etkenler olarak medeni durumu, eğitim ve gelir

Araştırmaya katılan yaşlıların çoğunluğu çocuklarla beraber yaşamamaktadır. Bu durumda, medeni durum sosyal sermaye açısından önemli etkenlerden biri olabilmektedir. Bunun yanında evli katılımcıların eşlerinin akrabaları ve tanıdıklarını sosyal ağlarına dâhil etme imkânları da vardır. Görüşmelerde kırdaki dul katılımcıların (kadın ve erkek), evli katılımcılara oranla yalnızlıktan, yani çocuklarını sosyal ağlara dâhil edememekten daha fazla yakındıkları görülmüştür. Kentli dul katılımcılarda ise, benzer yakınmalara rastlanmamıştır. Eğitim düzeyine bağlı olarak değişmekle beraber, kentli dul katılımcılar daha çeşitli bir sosyal ağ yapısına sahiptirler. Bu noktada sosyal ağ, ekonomik ve kültürel sermaye kesişimlerinin belirleyici olduğu söylemek mümkündür.

Resmi eğitim seviyesi her ne kadar kişinin kültürel sermayesini tam anlamıyla yansıtmaya da kültürel sermayeyi oluşturan önde gelen kaynaklardan biri olarak özellikle yaşlılar için keskin “bir ayırıcı olarak işlevselleştiği” söylenebilir (Arun, 2016). Kırsal katılımcıların arasında eğitim seviyesi yüksek olanlar çocuklarının uzakta yaşamaları konusunda olumlu ifadeler kullanmışlar ve çocuklarına maddi yardım sunmada istekli fakat alma konusunda daha az talepkâr bir görünüm sergilemişlerdir. Dikkat çekilmesi gereken husus, eğitim seviyesi düşük birçok katılımcının ek gelirin olmadığı, çocuklara maddi destek sağlayamadığı ve büyük olasılıkla çocuklar ve akrabalarla ilişkilerine maddi ve maddi olmayan yatırımları yapamadığıdır. Örneğin, ortaokul ve üstü eğitim düzeyine sahip olan 13 katılımcıdan 11’i güçlü sosyal ağa sahipken, büyük çoğunlukla kadınlardan oluşan ve okuryazar olmayan 11 katılımcıdan 7’si zayıf sosyal ağa sahiptir.

Nitekim yaşlıların sosyal ağlarının ekonomik sermaye ile de ilişkili olduğu görülmektedir. Yine çoğunlukla kırdaki yaşlı kadınlardan oluşan ve çocuklara maddi destekte bulunmadığını ifade eden 11 katılımcıdan 9’unun sosyal ağı zayıftır. Yardım alışverişinin sağladığı ‘karşılıklılık’ sosyal ağ oluşumunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklarına ve/veya akrabalarına maddi yardım sunabilen katılımcılar bu kişileri sosyal ağlarına dâhil edebilmektedir. Kırsal maddi yardım sundukları çocuklarıyla mekânsal yakınlık kuramayan yaşlıların çocuklarıyla ilişkilerini olumlu şekilde nitelendirdikleri görülmüştür. Kentte de kırsal olduğu gibi çocuklarına maddi destek sunabilen katılımcılar, çocuklarını sosyal ağlarında rahatlıkla sayabilmişlerdir.

Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Sosyal Sermayesine Dönüşme Potansiyeli

Görüşmelerde afet gibi olağanüstü durumlarda yaşlıların sosyal ağlarının sosyal sermayeye dönüşme potansiyelini değerlendirmek için onların afetlerde barınma ve finansal yardım tercihleri sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir bölümü komşuları ve STK’lardaki arkadaşlarıyla geliştirdikleri samimi ilişkiler hakkında bahsetmiştir fakat bu kişileri afette destek mekanizması olarak düşünmedikleri görülmüştür. Kırdaki 18 yaşlıdan 11’i afette barınma tercihi olarak devletin sağladığı bir yeri beyan ederken (R1, R3, R4, R5, R6, R7, R13, R14, R15, R17, R18) diğer 7 kişi de çocuklarında kalabileceğini beyan etmiştir. Kentteki 15 yaşlıdan 12’si çocuk, diğer 3’ü de akraba (K5), komşu (K9) ve resmi barınma yerine (K6) gidebileceğini ifade etmiştir.

Afetlerde finansal yardım için başvurabileceği kişi veya yer olarak kırdaki katılımcıların çoğunluğu yine resmi yardımları tercih etmiştir.

11 kişi resmi yardım, 3 kişi çocuklar, 2 kişi akraba ve 1 kişi de kardeşinden finansal yardım isteyebileceğini söylemiştir. Kentte ise 9 kişi çocuk, 4 kişi akraba ve 2 kişi resmi yardım (K6, K9) tercihlerinde bulunmuştur. Hem kır hem de kent katılımcılarının bazılarının sosyal ağlardaki kişilerin maddi durumunu değerlendirdiği görülmüştür. Örneğin, güçlü sosyal ağlara sahip ve barınmada çocuklarını tercih eden yaşlılardan bazılarının finansal yardım için çocukların maddi durumlarının yetersizliği nedeniyle ilişkilerini sık olarak ifade ettikleri akrabaları (R16, K3, K14) veya arkadaşlarına (R12) başvuracakları görülmektedir.

Sosyal ağları güçlü olan 18 yaşlı katılımcının büyük çoğunluğunun çocuk, akraba veya arkadaşlardan barınma ve maddi yardım almayı düşünmesi, sosyal ağlarının afetlerde sosyal sermayeye dönüşme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak zayıf sosyal ağlara sahip olan tüm yaşlı katılımcıların afetlerde resmi barınma yerinde kalmayı düşünmesi ve finansal yardımı devletten beklemesi dikkat çekicidir. Kırdaki daha yaygın olduğu anlaşılan zayıf sosyal ağlara sahip yaşlılar için sosyal yardımın önemli olduğunu söylemek mümkündür. Evli kadın katılımcı R5, devlet yardımına başvurmasını şu sözlerle açıklamıştır; "Bazı kızlarım arar... Kardeşlerim bir defa bile aramaz. Allah'a emanetim. Herhangi bir afette finansal yardım alabileceğim ilk yer devlet. Başkasına gidemem. Kimsenin kapısını çalamam..."

Yukarıdaki bulgular ışığında afet sosyal sermayelerine bağlı olarak oluşturulan yaşlı tipolojisinde özellikle afet sosyal sermayesi düşük olan yaşlıların büyük bölümünün kültürel ve ekonomik sermayeleri düşük olan kırdaki dul kadın katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Afet sosyal sermayesi yüksek katılımcıların büyük bölümünü de kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek kentli katılımcıların oluşturduğu, ekonomik ve kültürel

sermayenin yükselmesi oranında toplumsal cinsiyet farklılığının azaldığı gözlemlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye afet riski yüksek bir coğrafyaya sahiptir. Her an gerçekleşmesi muhtemel bir afete karşı, özelde bireylerin genelde toplumun direnç yapısının iyi analiz edilerek bir planlama yapılması elzemdir. Uluslararası toplumun son dönemlerde 'kırılganlık' sorununa yönelik geliştirdiği ilginin, ülkemizde yoğunlukla mühendislik alanında doğal ve inşa edilmiş çevrenin kırılganlıklarının tespiti çalışmaları olarak yansımaları afetlerin toplumsal boyutlarının gözden kaçırıldığına işaret etmektedir. Bu da bölge ve toplumsal kırılganlıkların çok boyutlu anlaşılmasına, devamında geçmişte yaşanan toplumsal eşitsizlikleri gözetmeyen müdahale ve yardımların tekrarlanacağı anlamına gelmektedir (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2011).

Araştırmanın sonuçları, yaşlıların ekonomik ve kültürel sermayeye bağlı olarak sosyal ağlarının afetlerde sosyal sermaye olarak mobilize edilme potansiyelini göstermektedir. Ancak, kırsal bölge sosyal ağları zayıf ve aile desteğinden mahrum yaşlı profiline yoğunluğuna işaret etmektedir. Özellikle, kültürel ve ekonomik sermayenin düşüklüğü ile bağlantılı olarak birçok kırsal kadının sosyal ağlarının zayıf ve afet sosyal sermayesinin düşük olduğu görülmektedir. Eğitim ve istihdam alanlarındaki mekânsal eşitsizlikle kesişen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin afete karşı oldukça kırılgan bir toplumsal grubun oluşması ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşlılıkta; emeklilik, fiziksel kapasitenin azalması, hastalık, yakınların ölümü ve ailenin dağılması gibi birçok süreçle sosyal ağlarda bir daralma yaşanabilmektedir. Yukarıda

bahsedildiği gibi daha önce aktif bir şekilde siyasi parti örgütünde yer aldığını fakat bugün kadronun gençleşmesi nedeniyle ayrıldığını söyleyen kır katılımcısının “dere tepe gezecek hal kalmadı bizde, ıskartaya çıktık” ifadesi bu durumu özetlemektedir. Kültürel ve ekonomik sermayesi düşük olan birçok kır yaşlısı için kente göçmüş çocuklar ve akrabalarla sosyal bağları sürdürmenin kolay olmadığı ve afet durumunda destek için resmi kurumlara güvendiği görülmektedir. Bu noktada ailenin refah sistemi içerisindeki rolü ve Türkiye’de aile desteğine dayanan bir sosyal politika uygulamasının sürdürülebilirliği tartışılmalı hale gelebilmektedir.

Kırsal bölgelerin genellikle acil yardım ve arama kurtarma gibi hizmet sunum noktalarına uzak olduğu hesaba katıldığında afetler açısından oldukça dezavantajlı bir kesim ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda afet sonrası araştırmaların ortaya koyduğu “afet sosyal sermaye kapasitesinin rutindeki sosyal sermaye ile ilişkili ama daha düşük bir kapasiteye sahip olduğu gerçeği” (Meyer, 2013: iv), afet kırılabilirliği noktasında kır yaşlısı için bir kez daha düşünmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle afet müdahale planları hazırlanırken bölge kırılabilirliklerini içeren haritalandırmaların yapılması ve buna popülasyonun sosyal sermaye seviyesinin de dahil edilmesi problemin üstesinden gelmek adına önemli bir katkı sunabilir. Bununla beraber daha makro bir yaklaşım çerçevesinde, yaşlıları sosyal yaşama entegre edecek sosyal politikalar ile bağlayıcı sosyal sermaye kaynaklarının yanında köprü kurucu bağlar edinmelerinin sağlanması yaşlıları daha dirençli kılacaktır.

Kaynakça

Adams, V., Kaufman, S. R., Hattum, T. V. ve Moody, S. (2011). Ageing Disaster: Mortality,

Vulnerability and Long Term Recovery Among Katrina Survivors. *Med Anthropol*, 30(3), 247-270. doi:10.1080/01459740.2011.560777

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2018), Türkiye Deprem Tehlike Haritası [Harita].

Erişim Adresi <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-tehlike-haritasi>

Aldrich, D. P. ve Meyer, M. (2014). Social Capital and Community Resilience. *American Behavioral Scientist*, 1(16), s. 1-16. doi:10.1177/0002764214550299

Arun, Ö. (2008). Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 313-330. Erişim adresi: <http://sbe.gantep.edu.tr>

Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de Yaşlılık ve Eşitsizlik. *Mediterranean Journal of Humanities*, VI(2), 29-48. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/311973735_Cagdas_Turkiye_de_Yaslilik_ve_Esitsizlik

Boneham, M. ve Sixsmith, J. (2006) The Voices of Older Women in a Disadvantaged Community: Issues of Health and Social Capital, *Social Science & Medicine*, 62(2), 269-79. doi: 10.1016/j.socscimed.2005.06.003

Brockie, L. ve Miller, E. (2016). Understanding Older Adults’ Resilience During the Brisbane Floods: Social Capital, Life Experience and Optimism. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 11(1), 72-79. doi:10.1017/dmp.2016.161

De Souza, E.M.ve Grundy, E. (2007). Social Capital Instrument for Adolescents and The Elderly. Erişim adresi: https://www.midss.org/sites/default/files/social_capital_instrument_adolec.pdf

- Fernandez, L. S., Byard, D., Lin, C., Benson, S. ve Barbera, J. A. (2002). Frail Elderly as Disaster Victims: Emergency Management Strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 17(2), 67-74. doi: 10.1017/S1049023x00000200
- Field, J. (2008). Sosyal Sermaye. (B. Bilgen, & B. Şen, Çeviri) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Forsman, A. K., Herberts, C., Nyqvist, F. ve Wahlbeck, K. (2012). Understanding The Role of Social Capital for Mental Wellbeing Among Older Adults. *Ageing & Society*, 33(5), 1-22. 804-825. doi: 10.1017/S0144686X12000256
- Gray, A. (2009). The Social Capital of Older People. *Ageing and Society*, 29(1), 5-31. doi: 10.1017/S0144686X08007617
- Helliwell, J.F. ve Putnam, R.(2004). The Social Context of Well-Being. *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*, 359(1449), 1435-1446. doi: 10.1098/rstb.2004.1522
- Lin, N. (1999). Building a Network Theory of Social Capital. XIX. International Sunbelt Social Network Conference, Charleston, South Carolina, 18-21 Şubat, s. 18-21. Erişim adresi: <http://faculty.washington.edu/matsueda/courses/590/Readings/Lin%20Network%20Theory%201999.pdf>
- Marshall, I. ve Mathews, S. (2010). Disaster Preparedness for the Elderly: An Analysis of International Literature Using Symbolic Interactionist Perspective. *The Journal of Aging in Emerging Economies*, 2(2), 79-92.
- Meyer, M. (2013). Social Capital and Collective Efficacy For Disaster Resilience Connecting Individuals With Communities and Vulnerability With Resilience in Hurricane-Prone Communities in Florida. Doktora tezi. Colorado: Colorado State University.
- Muckenhuber, J., Stronegger, W.J., Freidl, W. (2012). Social capital affects the health of older people more strongly than that of younger people. *Ageing and society*, (33)5,853-870. doi: 10.1017/S0144686X12000219
- Nyqvist, F., Cattan, M., Andersson, L., Forsman, A.K. ve Gustafson, Y. (2013). Social Capital and Loneliness among the Very Old Living at Home and in Institutional Settings: A Comparative Study. *Journal of Aging and Health*, 25(6), 1013-1035. doi: 10.1177/0898264313497508
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi (2011). Tabanlı-Van (23 Ekim 2011) ve Edremit-Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu. Erişim adresi: https://www.metu.edu.tr/tr/system/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf
- Özbay, F. (2014). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri Analiz Raporu. Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İPSOS academia. Erişim adresi: https://www.academia.edu/9116050/Akrabal%C4%B1k_ve_Kom%C5%9Fuluk_%C4%B0li%C5%9Fkileri.
- Pincha, C. (2009). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimi: Uygulamacılar içi El Kitabı. D. K. Demirer (Çev.) Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi: https://www.gdnonline.org/resources/PinchaKitap_Turkce_RENKLI.pdf
- Schwanen, T., ve Ziegler, F. (2011). Wellbeing, Independence and Mobility: An Introduction. *Ageing and Society*, 31(5), 719-733.
- Siegrist, J., von dem Knesebeck, O. ve Pollack, C. (2004). Social Productivity and Well-being of Older People: A Sociological Exploration. *Social Theory and Health* 2,1-17. doi: 10.1057/palgrave.sth.8700014
- Şan, M. K. ve Şimşek, R. (2011). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkapları. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 88-110.

Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1549/19029>

Tanida, N. (1996). What Happened to Elderly People in the Great Hanshin Earthquake. *BMJ* 313, 1133-1135. doi: 10.1136/bmj.313.7065.1133

Tse, C. W., Wei, J. ve Wang, Y. (2013). Social Capital and Disaster Recovery: Evidence From Sichuan Earthquake in 2008. Washington, DC: Center for Global Development. Erişim adresi: <https://www.cgdev.org/publication/social-capital-and-disaster-recovery-evidence-sichuan-earthquake-2008-working-paper-344>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Amasya 2013. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/AMASYA.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). İstatistiklerle Yaşlılar 2014. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=265

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). İstatistiklerle Yaşlılar, 2016. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>

Wallack, L. (2000). The Role of Mass Media in Creating Social Capital: A New Direction for Public Health. *Promoting Health: Intervention Strategies from Social and Behavioral Research*. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK222831/>

Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 27(2), 151-208. doi: 10.1023/A:1006884930135